

Toespraak Khadija Arib, Voorzitter van de Tweede Kamer, bij de Historikertag 2018,
Münster, 25 september 2018

DEFINITIEF

Dames en heren,

Ik vind het bijzonder om hier vandaag aanwezig te zijn, en te spreken naast mijn collega Wolfgang Schäuble.

Het is niet de eerste keer.

We wisselen regelmatig van gedachten.

Niet alleen over het Nederlandse en Duitse politieke systeem, maar ook over de mores in de vergaderzaal.

Ik ben erg blij met deze goede contacten.

Als Voorzitter ben je niet alleen het boegbeeld van de parlementaire democratie; je bent ook waakhond.

Het is onze taak om erop toe te zien dat de democratie goed functioneert.

En als je daarbij af en toe met elkaar kunt sparren, is dat prettig.

We zijn vandaag dan ook niet toevallig samen.

Ik zie deze bijeenkomst als één van die spar-momenten.

Want hoe we in onze landen met elkaar samenleven, heeft een directe weerslag op de politiek.

En als we constateren dat die samenleving momenteel 'gespleten' is, moeten we dus ook onderzoeken wat dat betekent voor het politieke landschap.

En voor onze democratie.

Ik zal dat doen voor Nederland.

In dat licht had deze bijeenkomst niet op een betere plek kunnen plaatsvinden dan hier. Voor Nederland is Münster een stad met een speciale betekenis.

Op 15 mei 1648 werd hier de vrede gesloten die een einde maakte aan de oorlog met Spanje, die tachtig jaar had geduurd.

In dat vredesverdrag werd de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën eindelijk als soevereine staat erkend.

Ook voor de Duitse gebieden kwam er – op datzelfde moment – een einde aan de dertigjarige oorlog; een oorlog die verschrikkelijke verwoestingen teweeg had gebracht.

De Vrede van Münster was onderdeel van de Vrede van Westfalen.

En de onderhandelingen die naar die vrede leidden, worden beschouwd als de eerste vorm van moderne diplomatie en buitenlandse betrekkingen.

Münster is dus de plaats waar Nederland als onafhankelijke staat werd geboren.

Een onafhankelijke staat – maar was het daarmee ook een eenheid?

Dat nou ook weer niet.

De Republiek der Zeven Verenigde Provinciën... de naam zegt het eigenlijk al: Nederland was niet één geheel.

Het zuidelijke, katholieke Brabant werd niet als provincie erkend.

En van het rijke en machtige Amsterdam werd gezegd dat het eigenlijk een republiek op zichzelf was.

Nederland was niet alleen staatskundig, maar ook in religieus en sociaaleconomisch opzicht sterk verdeeld.

En dat allemaal in een relatief klein gebied.

Zo'n 40.000 vierkante kilometer, waarvan zo'n 10.000 vierkante kilometer ook nog eens uit water bestaat.

Het is dat water, gelegen aan een strategisch belangrijke zee, dat van Nederland een handelsnatie maakte.

En wie internationaal handel drijft, komt als vanzelf in aanraking met anderen.

Heeft meer belang bij het benadrukken van het gemeenschappelijke.

Vermijdt gewapende conflicten, en is vaak ook vredesstichter.

De Republiek ontwikkelde zich dan ook als geboorteplaats van het internationale recht – aanvankelijk vooral het zeerecht.

Wat ik ermee wil zeggen, is dat Nederland in z'n oorsprong een samengesteld land is.

Een land dat altijd gedwongen was te zoeken naar samenwerking, naar compromissen, naar verzoening.

Tussen mensen met verschillende opvattingen, verschillende religies, verschillende culturen.

Binnen en buiten de eigen grenzen.

Ik ben daar zelf natuurlijk een hedendaags voorbeeld van.

Voor wie het niet weet: ik ben geboren in een plaatsje dichtbij Casablanca en op vijftienjarige leeftijd naar Nederland gekomen.

Mijn vader was één van de gastarbeiders die in de jaren '60 van Marokko naar Nederland trokken.

Hij werkte in een fabriek in Schiedam, in de buurt van Rotterdam.

Ik zeg het vaak in interviews: ik ben er trots op dat Nederland een land is waar een vrouw van Marokkaanse afkomst Voorzitter van de Tweede Kamer kan worden.

Maar ik heb daarvoor zélf de loopplank tussen gescheiden werelden moeten leggen. Tussen de soms geïsoleerde migrantengemeenschap en andere groepen in Nederland. Het zijn scheidslijnen die zich tegenwoordig eerder lijken te verdiepen dan af te nemen. Verschillen tussen mensen op basis van inkomen, van opleiding, afkomst en sociaal-culturele achtergrond nemen toe. Zelfs in Nederland dreigt het zoeken naar samenwerking, compromis, verzoening het af te leggen.

In zijn boek 'Our Kids' vertelt de Amerikaanse politicoloog Robert Putnam hoe die scheidslijnen doorwerken in de maatschappij. Hoogopgeleiden trekken zich terug in bepaalde buurten. Ze sturen hun kinderen naar dezelfde scholen en dezelfde verenigingen, waardoor zij nauwelijks nog relaties aangaan met lager-opgeleiden. Als er al contact is over de scheidslijn heen, dan is het een praatje met de caissière in de supermarkt of met de schoonmaakster. Van diepere relaties, zoals een gesprek tijdens een verjaardagsfeest of een vriendschap, is vaak geen sprake. Doordat er nauwelijks contact is, ontstaat er een zogeheten 'perception gap'. De groepen aan weerszijden van de scheidslijn leven in verschillende werelden. Ze verliezen het vermogen om zich in elkaars situatie te verplaatsen.

Putnam beschrijft in zijn boek ook dat dat gebrek aan contact en inlevingsvermogen ervoor zorgt dat mensen die bij geboorte achteraan in de rij staan nauwelijks nog de kans krijgen om vooruit te komen. Nu geldt dat in onze landen natuurlijk een stuk minder dan in de Verenigde Staten, maar ook in Nederland zijn er groepen mensen die boos zijn, die het gevoel hebben dat ze altijd achteraan in de rij staan, terwijl anderen worden geholpen vooruit te komen. Of groepen die het gevoel hebben dat Nederland – een land waar hun ouders of grootouders een nieuwe toekomst begonnen – hen in de steek heeft gelaten. En die daardoor afhaken. Daar moeten we alert op zijn.

En dat brengt mij bij de politiek.
Merken we iets van die toenemende scheidslijnen in de politiek?
Ja, natuurlijk.

Wat je daar in Nederland – net als in Duitsland – van merkt, is de versplintering van het politieke landschap.

Ook bij de keuze van een partij kiezen mensen voor de beslotenheid van hun eigen kleine hokje – en zo komen er steeds meer partijen.

Bij de laatste Tweede Kamerverkiezingen deden er in Nederland 28 partijen mee.

Dertien daarvan kwamen ook werkelijk met zetels in de Kamer.

Traditionele bestuurderspartijen, met name de linkse, worden steeds kleiner.

En aan de rechterflanken komen er partijen bij.

Dat maakt het vormen van een regering tot een moeizaam proces, waarvoor minstens drie of vier fracties nodig zijn.

Ook in Duitsland is dat inmiddels een bekend verhaal.

Het politieke leven is er dus niet eenvoudiger en voorspelbaarder op geworden.

Toch baart de tendens van een meer gefragmenteerd politiek landschap mij geen zorgen.

Integendeel.

Het is ook een uitdaging om binnen de parlementaire democratie op creatieve wijze een kabinet te vormen dat níet kan rekenen op een comfortabele meerderheid in het parlement.

Dus een kabinet dat wordt gevormd door partijen die een basisakkoord sluiten, en vervolgens steeds op zoek moeten gaan naar partijen die het beleidsprogramma op belangrijke onderdelen willen steunen.

In bijvoorbeeld Zweden en Denemarken is dat niet ongebruikelijk.

Het zou de democratie levendiger maken, als er doorlopend discussie moet plaatsvinden tussen partijen in het parlement om meerderheden te behalen voor voorstellen.

Ik heb een groot vertrouwen in het zelfreinigend vermogen van onze democratie.

Nieuwkomers die er een rommeltje van maken blijken vaak eendagsvliegen.

Dat hebben we in de afgelopen jaren gezien.

Ik ben blij met ons representatieve stelsel, zonder kiesdrempel.

Het is mooi dat de Tweede Kamer een afspiegeling van de samenleving is.

In haar meest recente boek over democratie citeert Madeleine Albright de oud-president van Tsjechoslowakije, Tomas Masaryk.

Hij zei: 'Democracy is not only a form of state, democracy is a view of life. Democracy is a discussion.'

Ik vind dat we er óók, permanent, voor moeten zorgen dat iedereen aan die discussie mee kan doen.

Of zich erin vertegenwoordigd voelt.

En de nieuwe partijen belichten vaak thema's die de bestaande partijen hebben verwaarloosd.

De toestand van het milieu, de positie van ouderen, de rechten van dieren – ik moet in het buitenland dikwijls uitleggen dat we in Nederland een Partij voor de Dieren hebben – en natuurlijk immigratie.

Het is goed dat er partij is die aandacht vraagt voor de problemen ervan.

Te lang is er een cultuur geweest van verlegenheid, van goede bedoelingen en het ontkennen van problemen, ook vanuit de grote politieke partijen.

De traditionele bestuurderspartijen worden hierdoor uitgedaagd hun standpunten hierover te scherpen.

De pluriformiteit die je ziet in de Kamer hoort bij onze hedendaagse samenleving.

Het geeft een stem aan mensen die ontevreden zijn of zich bedreigd voelen.

In deze 'Divided Society' willen mensen dat niet alleen hun sociaaleconomische en financiële belangen worden verdedigd, maar ook dat er aandacht is voor thema's die raken aan hun waarden en normen, hun identiteit.

Maar wat níet mag gebeuren, is dat we alles aan identiteit ophangen.

Dat we identiteit niet meer zien als een manier om jezelf te definiëren, maar om je tegen de ander af te zetten.

Zonder wezenlijk naar die ander te willen luisteren.

Ook in de politiek gebeurt dat soms.

En dat vind ik wel gevaarlijk.

Want identiteit is niet statisch.

Het groeit met je mee.

Zo ben ik niet alleen Marokkaanse, maar ook Nederlandse.

Ik ben vrouw, moeder, oma en Kamervoorzitter.

Identiteit is niet absoluut.

Niet alleen mijn afkomst telt.

Álles wat je meemaakt in je leven maakt je tot wie je bent.

Ik zei al eerder: democratie is een discussie.

Een discussie die verhit gevoerd mag worden, omdat het verschillen tussen mensen manifest maakt.

Verschillen in opvattingen over de ideale samenleving, verschillen in sociaal-economische belangen, verschillen in religie en ja, ook verschillen in identiteit.

Maar het uiteindelijke doel is dat je samen tot komt tot een overeenkomst.

Als politieke identiteit niet meer leidt tot verbinding maar erop gericht is om een muur op te trekken tussen groepen mensen – dus de scheidslijnen versterkt – dan gaat het fout.

Deze dagen nemen wij elkaar de maat over de vraag of je wel of niet Nederlands bent.
Of je wel of niet loyaal bent.
Aan Nederland of juist aan het land van herkomst.
Ik zie dat ook in het parlement.

Het is van het grootste belang dat wij ons niet opsluiten in ons eigen hokje, maar blijven zoeken naar de verbinding.
Natuurlijk, wij kunnen het fundamenteel met elkaar oneens zijn, dat hoort bij een democratie.
Zolang we maar respect hebben voor de persoon achter de mening.
Zolang we oog én oor houden voor andersdenkenden.
Zolang we de ander niet reduceren en wegzetten op basis van een eendimensionaal verhaal.
Want dan zijn we in de politiek alleen nog maar bezig die scheidslijnen in de samenleving te versterken.

Laat ik een persoonlijk voorbeeld geven.
Als ik word geïnterviewd, krijg ik standaard de vraag hoe ik omga met Geert Wilders, de leider van de PVV.
Wilders staat bekend om zijn felle opvattingen over de Islam, over Marokkanen en Turken.
Die steekt hij nooit onder stoelen of banken.
Ook niet toen ik werd gekozen als Kamervoorzitter; hij noemde dat toen een zwarte dag in onze parlementaire geschiedenis.
Voor mij speelt mijn afkomst geen rol.
Ik geloof ook niet dat je paspoort bepaalt waar je loyaliteit ligt.
Als ik in die interviews zeg dat ik op een hele normale manier met Geert Wilders omga, vinden mensen dat soms moeilijk te begrijpen.
Maar voor mij zit er geen verschil tussen mijn relatie met Wilders en mijn relatie met andere Kamerleden.
Ik ben het niet eens met zijn opvattingen, maar ik waardeer de manier waarop hij zich inzet voor zijn idealen.
Binnen de regels van de democratie.

Dames en heren,

Elk land zal zelf op zoek moeten naar hoe het die 'Divided Society' een plaats wil geven binnen de democratie.

Nederland is dat van oudsher gewend.

Het zoeken naar het compromis, het gezamenlijke, dat wat ons bindt, zit ons in de genen.

De basis daarvan ligt misschien wel in de tachtigjarige oorlog, die in deze stad eindigde.

Dat maakt het niet altijd gemakkelijk.

Zoals oud-president Obama zei: "Democracy can be noisy and messy and complicated."

Maar voor mij, en ik denk voor iedereen die hier vandaag aanwezig is, is democratie de hoogste en enige manier van samenleven.

Nogmaals dank dat ik vandaag in uw midden mocht zijn.

Ik wens u een goede dag toe, met mooie, open en vruchtbare gesprekken.